

ՇԱՐԿԱՆՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Բ.

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս .

նարերգու Ղաւիթ
մարգարէի աստուա-
ծահաճոյ գործերի
Տիրոջ անունով և
նորա անուան փա-
ռաց համար մղած
պատերազմների, ո-

րոց մէջ ցոյց տուած անպարտելի քաջութեանց
և խորայեղեան ապերախտ ազգին մատուցած
ամրիժ ծառայութիւնների պատմութիւնը ե-
թէ պէտք է որոնել Սուրբ Գրքի ԽՆԻԱՆՈՒԹԻ-
ԹՆԵՆՅՈՒՆՑ գրքերի գեղեցիկ էջերի մէջ, այս հո-
գեխօս մարգարէի առ յաւիտեական թաղա-
ւորն ունեցած անքակտելի սիրոյ, երկեղա-
ծութեան, հնազանդութեան և ճշմարիտ հա-
ւատքի պատմութիւնն ևս պէտք է տեսնել իւր
ոգեգրած ՍԱՂՄՈՍԻ մէջ, մի գիրք, որի մէջ բա-
րեհամբոյր մարգարէն կարծես թէ չէ ցանկա-
ցել որ ի տես Աստուծոյ դուռն լինին միայն
իւր անձի դժբաղտութիւնները, անիրաւ բա-
նի համար՝ իւր սրտի յուզմունքները, իւր հո-
գեւոր և մարմնաւոր պէտքերը, իւր երկնաւոր
ակնկալութիւնները, և միանգամայն իւր մարդ-
կային կամայ և ակամայ սխալանքները, այլ և
այն անձինքներինն ևս, որոնք իւր նման ծա-
րաւ սրտով աստուածային ոգորմութեան, շը-
նորհաց, խնամոց և մխիթարութեան մշտա-
պէս պէտք և կարօտութիւն ունին: Մի գիրք,
որի սրբութեան զօրութիւնը ինքն՝ Քնարեր-
գուն, առաջին անգամ փորձեց այսահար Սա-
ւուղի վերայ, և նրա դիւր և ամենազօր բա-
նիւն առժամայն տկարացնելով նրան լկող
թշնամու աննահանջելի զօրութիւնը, ևս և
առժամայն սանձահարելով և թշուառ արքա-

Պէտաւոյցցու աշխատակիցներն էին, Կրիւսին,
Ապէնցէլը, Տօրէրը, Բուսը, Նաէթը, Դրանք
բոլորն էլ մանկավարժական եղանակները կա-
տարեւրագործելու համար աշխոյժով աշխա-
տում էին: Պէտաւոյցցին իր մանկավարժական
ընդհանուր հայեցակէտը հետեւյ կերպով է
ձեւակերպում իր գրուածքում:—մարդկային
բնութեան զարգացումը ենթարկուած է բնա-
կան օրէնքներին, որոնց հետ կանոնաւոր գաս-
տիարակութիւնը պէտք է համերաշխութեամբ
ընթանայ: Ահա նրա գաղափարն է ից մի քա-
նիսը:—

1. Բնութիւնը միաժամանակ չէ զարգա-
նում մեր բոլոր ընդունակութիւնները:

2. Այդ զարգացումը հեռեւաբար է և ծա-
նորընթաց ու միշտ բնաւորութեան անհաստա-
կան գործն է:

3. Վարժութիւնը կրթութեան ամենամեծ
միջոցն է: Բնութիւնը կրթում, վարժում է
մեր ընդունակութիւնները այն բաներով, ո-
րոնց նա շարունակաբար ընդարձակում է մեր
բնութիւնը:

4. Կրթութեան գործը հիմնուելով կանո-
նաւոր վարժութիւնների վրայ, կառաջացնի
մարդկային բոլոր ընդունակութիւնների ներ-
դաշնակ, ազատ, առաջադէմ զարգացումը:

1804 թ. Բէրնի կառավարութիւնն առաւ
Պէտաւոյցցուց՝ Բէրտու ամրոցը ուր հիմնեցին
մի ապաստանարան, իսկ Պէտաւոյցցուն Միւն-
խէնբուքսում մի հին վանք յանձնեցին նոր
ուսումնարան հիմնելու:

1805 թ. Պէտաւոյցցին հրաւեր ստացաւ
Խվերգօնից և չը կարողանալով մաքառել եր-
կաթի կամքի տէր Ֆելքէնբէրգի հետ՝ որ իւր
աշխատակիցներից մէկն էր, զնաց Խվերգօն,
ուր նրան հետեւեցին Միւնխէնբուքսի ուսու-
ցիչները և աշակերտներ: Դրանք բոլորն էլ
տեղաւորուեցին Խվերգօն ամրոցում, որ քա-
ղաքը յանձնել էր Պէտաւոյցցուն:

(Շարունակելի)

ԲԺ. ԼԵՒՈՒՆ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ.

յի կատարի մոլեգնութիւնը, կրկին դարձրեց իրեն՝ այս գծրաղդ թաղաւորին, իւր կորցրած զգոնութիւնը, մարդասիրութիւնը և որդե- սիրութիւնը, որոց անուշութեան փորձը տե- սաւ նոյն իսկ Քնարերգուն իւր վերայ—«Եւ սիրեաց զնա յոյժ»¹ ասում է Սուրբ Գրիգոր¹։

Ահա այս սրբազան Գրքի աստուածընկալ նիւթն է միայն պատճառ, որ ինչպէս ամենայն քրիստոնեայ ազգեր ի փառաբանութիւն Աստուծոյ կանխած ժամանակ առաջին անգամ առան և երդեշին իրենց սուրբ Սորաններում «Ծրարն ամենայն իմաստից սուրբ Գրոց»² Դաւթի Սաղմոսը², այսպէս էլ և մեր ազգի տօնի չայրերը սկսած ս. Լուսաւորչից երբ հեաղհեաէ Հայ հոգի վերայ յանուն Աստուծոյ բարձրացրին սրբազան տաճարների վանքեր, մատուռներ և վխարաններ և լցրին այդ աստուածարնակ շէնքերը աշխարհիս վաղանցուն վայելքներին ծաղր դնող վանականներով, անապատականներով, միայնակեացներով, կուսաններով, ի մի բան—ժողովրդով այդ ժողովրդի և իրենց աղօթելու համար առաջին անգամ միմիայն ընտրեցին և վերառան «Թաղեալ և ներկեալ շնորհօք սուրբ Հոգւոյն»³ Դաւթի հրաշալի Սաղմոսը³։ Սաղմոսը, որ կորովաբան Աթանաս հայրապետի, Եպիփան կիպրացու, Ներսէս Լամբրոսացու, Վարդան Բարձրաբերդցու, Գրիգոր Տաթևացու և այլ աստուածարան սուրբ Հարց ընտիր ուշ ու միտքը յափշտակելով թէև մեծ տառապանքով աննման զովեաններով ի ցոյց բերին նոքա Սրա սրբազան Էջերը, սակայն սուրբ Հոգւով հրազնուած եկեղեցւոյ այդ անպարտելի Հայրերը, դարձեալ թերի և պակաս համարեցին իրենց մեկնողական զովքերը։

Այսպէս էլ յեօին ժամանակի անյայտ նօտարներից մինն, Սաղմոսի վերայ իւր յօրինած սրտագրաւ մի երգի մէջ՝ տեսէք, որպիսի ճարտարութեամբ իրար հետ հիւսնելով Գով

Սրատ և Առեկճուած (հանելուկ), ցոյց է տալիս մեզ աշխոյժով նրա պատուակնու- թիւնն ու մեծութիւնը, նմանեցնելով իրեն՝ Սաղմոսին՝ մի լուսաւոր տաճարի, ութ մա- խաղի, և կաթնով լցուած ութ փարչի, նրա ութ կանոնը—ութ անկիւնի, նրա ութ դուռ- ղաները—ութ քսակի⁴։ Նրա հարիւր յիսուն զլուխները—հարիւր յիսուն պատու հաններ, սաղմոսներից շինուած ժամաղկիքը—զանազան ծաղիկներով լցուած մի արձակ դաշտի, ժա- մակարգութիւնները—մի աղիւսակի։ Ժամա- գրքի սկիզբը դրած վաթսուն և չորս տուն Տէր զի բազում—վաթսուն և չորս ոսկէ դուռն⁵։ Բոլոր Փոխերի տները—հազար սպի- տակ լեռան⁶։ Նոցա առաջին տան զլստպե- րը—հոփուի։ Նոցա միւս անկիւնի զլսադրերը— սեւորակ մաքիներ, այս ամենը ի լոյս բերող թանաքին և թանաքամանին—ծննդեան մօր, զըշին—հօր։ սրանցից ծնուող զերկին—սեւա- որդւոց, թղթին—սպիտակ դաշտի։ այս ամե- նը ընթերցող, լսող և կատարող հաւատա- ցեալներին—կոյսերի, բողբերի և պոռնիկների, իսկ նոցա երկնաւոր վարձը—ոսկէ թասի, ա- հաւասիկ —

«Գ. Լուսան—Թէն Սաղմոսին⁴»։

«Բանք Սաղմոսին է պատուական
Լցեալ հոգւովն աստուածական»։

1. Յոյն Իմաստասէրը կանոնադրելով միասին գուրդաները եօթն է հաշուում։ Իսկ երգիս հեղի- նակը թերևս մի գուրդայ է հաշուում և իւրաքան- չիւր կանոնի տակ գտնուած Բարդն ու Աղօթքը։
2. № 1793. 2եռագիր ԿԵԿ՝. Ժամակարգութեան խրատի մէջ գրուած է 66 տուն. «Տէր եթէ զըշը- թունս իմ. երկու տներն ևս հաշուելով»։
3. Փոխե- րը են. —Տէր զի բազում—64 տուն. կանոնադրուիք— 120. Լարց—48. Մեծ—8. Ող—20. Տէր յիւր. 28. Մանկ—8. Սիրեցի—25. Բանից—36. Աղաղակ—6. Աստուած աստ—21. Տէր հոգ—33. Ճաշու երեք Ո- ղորմեա—60. Տէր հոգ—14. Երանի—20. Սիրեցի— 16. Տէր թագ—6. Գովեա—10. Օրհ. զտր. ամ. ազ—2. Խոնարհեցո—16. Ապրեցո—32. Աղիդ եղ— 4. Լամբ—8. Որ բնակ—28. Աստ օրհ—18. Ի կար- դալ—65. Տէր լոյս—16. Երանեալ—56. Բախն— 61. Երարի—56. Եկեցեք—92—100 տուն. 4. № 548 2եռ. Ատենի ժամագիրք ս. Աթոռոյս թղ. 278.

1. Առաջ. Թագ. Ժ. 21. 2. Մեկ. Սաղ. 2ամ. 5. ա. 20. 3. № 153. 2եռ. Աստուածաշունչ Մայր Աթոռիս «Եղագոս երգոց Սաղմոսարանի» թղ. 294.

Որք ի յասելն յօժարանան
Արքայութեան արժանանան
Սաղմոսն հնչ է երկնային
Սեղան կազմեալ մեծի Ռաւթին.
Որք ի հացէս այս կերակրին
Աստուածային սիրովն յազին
Սաղմոսն դա՛նձ է անսպառ,
Ո՛վ որ ստանայ զսա մեղմարար,
Զյապտեր հոգւոյն պահէ ի վառ,
Եւ մասնէ ի փառս անձառ:
Սաղմոսն աղբիւր կենդանարար
Մեղաց քաւիչ և սրբարար.
Ո՛վ որ ասէ զսա մեղմարար
Սա սուրբ հոգւոյն լինի տաճար:
Իսկ որք չասեն և ի քուն լինին,
Եւ Սաղմոսն ոչ փափագին,
Յանմահական հացէն սովին,
Յաւուր մեծի դատաստանին:
Իսկ որք ասեն զսա կիսատուն,
Վնաս առնեն իւրեանց հոգւոյն,
Թէպէտ կենան գիշերն արթուն,
Պատարկ ելցեն ի սուրբ վարձուն:
Իսկ որք ասեն ծայրատելով,
Անմտաբար շաղփաղփելով,
Վսց է նոցա պահեալ յողով,
Զի յաստուծոյ են ամօթով:
Իսկ որ ծայրատ սաղմոս ասէ,
Կիսատ տնով յաւարտ ածէ,
Սա յաստուծոյ ամօթ կրէ,
Եւ ի բարեացն անմասն ելցէ:
Եղբայր՝ ինձ միտ զիր դու հոգւով,
Տեսի տաճար մի լի լուսով,
Շինած կազմած ութ անկիւնով,
Եւ աստիճանք իւր համարով:
Վաթթ սուն և չորս ոսկի դռնով,
Ճ. ծ. [հարիւր յիսուն] պատուհներով,
Ի նմա կուսանք կուգան լաղով,
Բողբ և պոռնիք պարեն հոգւով:
Այլ որ կամին յօժար սըրտով,
Ըզնա խմէ ոսկի թասով,
Ուրախանայ ինքն հոգւով,
Յարքայութիւնըն պարելով:
Ութ մաղախ ես ունէի

Եւ ամէն մէկ ութ քրտակի,
Զորն որ պիտէր զայն բանայի,
Սա ինձ բուրէր հոտ կընդրկի:
Ութ փարչ տեսի կաթամբ լըցած,
Գոյն ունէին քան զհուր վառած,
Յորոց արբի ես անքօտած 1.
Ի ոչ լիացայ զերդ ծարաւած,
Շնորհայից մին աղիւսեակ.
Ի ունի հազար լեռն սպիտակ,
Սոցա մաքիքն են սևորակ,
Իւրեանց հովիւքն որպէս հրեշտակ:
Մօրն իւր արգանդն էր սևային,
Հօրն բարակ ամենկին,
Որդիքն սեաւ ծնանէին,
Դաշտի սպիտակ բնակէին:
Դաշտ մի արձակ և պատուական,
Լըցեալ ծաղիօք յոյժ զանազան,
Ոչ յեղանակս միայն գարնան,
Այլ անթառամ ժամս ամենայն 2:

Արդ՝ այս և այսպիսի քաջակիրթ գրիչների միջոցաւ դարերի ընթացքում Սաղմոսի ուսումը այնքան տարածուեց ամեն հասակի գասակարգութեան մէջ, որ ոչ միայն անհամէր համարում բանիբուն քարոզիչը իւր տուած կամ զրոծ քարոզը, եթէ նա չէր համեմտւում սաղմոսներով, որ ոչ միայն անգիւր անգիւրեկան էր համարում պատմաբանը իւր պատմիչները, եթէ նա իւր պատմած ուրախ և սրտաձմիկ դէպքերի և անցքերի հետ որպէս յակնթ չէր յեռում, չէր կպցնում իւր ասելիքին աւելի ներգործութիւն տուող սաղմոսների այլ և նա, ով հաւատ սրտին լիաձեռն գրամով հանդէս էր դուրս գալիս դիցուք մի աստուածահաճոյ շէնք շինելու և շինում էր, նա իւր ուրախութիւնը կատարեալ չէր համարում և չէր հանգստանում մինչև որ իւր արած բարեգործութեան փոխարէն կտակով չէր երգել տալիս եկեղեցիներում միայն կենսատու սաղմոսներ: Այս

1. Ինձ անձանթ, 2. Սաղմոսի վերայ յօրինած մի այսպիսի Գովեստ ունի Սիւնեաց Առաքել վարդապետ ևս. տես № 1195. ԺԱ. Մեկ. Սաղ. սուրբ Աթոռոյս թղ. 564.

մասին եղած անթիւ և անհամար օրինակներէից յիշենք միայն (Թուրք դարում Գրիգոր Սուփան Սիւնեաց բարեպաշտ իշխանին որ կոթայ ս. Աստուածածնի «զարմանակերտ փառախը» և Մաքինեաց սրբազան ուխտի մէջ Աստուածածնի «երկնամեմ խմբարանը» շինելուց և իւր մեղքի քաւութեան համար մեծամեծ անշարժ և շարժական կալուածներ և թանկագին սպասներ այդ վանքերին յատկացնելուց յետոյ ապա բաղկատարած դիմումէ այդ փառաբնակ ուխտերի մէջ մշտամուռնչ աղօթքով և պահքով ջերմացող սուրբ հայրերին և ահա լալով ինչ է խնդրում— «Մաղթեմք զամենայն անձացելոյ սուրբ ուխտիդ զպաշտօնեայսդ . . . վասն մեղուցեալ հոգւոյս . . . անխափան երգել զերեկորին սաղմոսն՝ զՍեղութեան կանոնն և զառաւօտու Սաղմոսն և»

Սաղմոսի ի նախնիս անշափա տարածուելու համար ինչո՞ւ կրկտենք զբքեր ինչ են ասում մեզ համեղ ձայնով Թննդեան երեկոյեան մեր տան երգի շուրջը իրար ետեւից բոլորուող Արարատեանս գաւառի այն զիւղական ծարպիկ մանուկները, երբ ՍԱՂՄՈՍ և ԱԵՆՏԱՐԱՆ իրար հետ եղբայրացրած զալիս են մէկի անունով մեր ձախ ձեռից միւսի անունով մեր աջ ձեռից նուէր խնդրելու կամաց կամաց կախ անելով երգից մեր առաջ իրենց գծուծ տոպրակը—

Լէլուիա, ալէլուիա
Եւ ցնծացէր, ուրախացէր
Ս'եր Սայրիամի պասը բացէր
Սայրամ՝ գնաց լեռն ի ծնունդ
Ծննդութեցաւ, ազատութեցաւ:

Հրէս եկաւ մի ձիաւոր,
Լախտը ձեռին բօզ ձիաւոր,
Աջու ձեռին Սաղմոսարան,
Չախու ձեռին Աւետարան,
Չինի, չինի ձեր տղի անուամբ ինչ ա,
— Ուրբէն.

— Ուրբէնին թախտը հանենք,
Աջու ձեռը ջերը տանենք,
Օխտը խախալ ոսկի հանի,
Չեր դուժմանի աչքը հանի,
Օխտը շահին չարը տանի:

Ի՞նչ են ասում մեզ և նոյն գաւառի պարկեշտասուն և ձենով աղջկիւրքը և հարսները, երբ առաւօտեան ծէքին այգի և դաշտ դուրս գալով՝ ծիրան են կիտում, կամ խաղող քաղում, կամ խնձոր պոկում, կամ զխաքարշ բամբակ քաղհանում, կամ չանաքում՝ իրենց անոյշ երգի մէջ խօսքն ուղղելով իրենց կարգացող եղբօրը, նմանեցնելով նրա կռան տակի Սաղմոսը—վարդի, իսկ նորա քաղցրախօս լեզուն— բիւլբիւլի.

— Իմ աղբէր ծառան տակին

Սաղմոսը կրռան տակին
Սաղմոսը գիւլ ա դառել,
Լեզուն բիւլբիւլ ա դառել:

Երեսիդ խալին մեռնեմ,
Քաքուլիդ կալին մեռնեմ
Լսել եմ՝ կալւացող ես
Սաղմոսիդ ծալին մեռնեմ:

Ո՞վ է շինել այս սրտառուչ երգերը, ո՞վ է մտցրել առաջին երգի մէջ Աւետարան և Սաղմոս. թէ այս հարցմունքներին ոչ ոք պատասխան տուող չլինի, ես կասեմ որ այս երգի հեղինակը եղել է նոյն ինքն Սուփան իշխանի հօգին կրող իրենց հայրերի աստուածաշատութեան և առաքինութեան շաւղովն ընթացող մեր հայ ժողովուրդը, այն ժողովուրդն ենք ասում որ երեկոյ և առաւօտ իւր մայրենի եկեղեցեաց և վանքերի շուրջ տակ արձանացած՝ լսումէր իւր հրեշտակակրօն հովիւների բերանից միայն Սաղմոս և Աւետարան և ինքն ևս խելամոռլթեամբ այնտեղ՝ Եկեղեցում, այդ երկու սուրբ Գրքերի կենդանարար նիւթը իրար մօտ բերելուց յետոյ, իմաստով մշտնաջան մօտ գտաւ միմեանց, որ չհամարձակուեց նրանց դրսևումն էլ ոչ միայն ձեռքով՝ այլ և երգով բաժանել:

Ո՞վ է տուէլ նաև Սաղմոսին նուիրական անունը և այն վանքին, որը բարձրուէլ սօսենու պէս վերանբարձած Արայի լեռան և լաւահաւաք Քասախի երկիւղալի եղբքի վերայ, իբրև մի լուսաթուղչ սերովբէ եր այն դարերով դիտում և հսկում է իւր ստորե ընկած Արարատեանս վանքերի, եկեղեցիների և նոցա մէջ խուկ ծխող պաշտօնեաների վերայ: Ընշուշտ սորա պատասխանը կլինի կամ ժողովուրդը, կամ նորա և իւր հոգւոյ փրկութեան համար սաղմոս քաղող հոգեորականութիւնը:

Այսպէս էլ դէպի Սաղմոսն ունեցած մի՞թէ մեր նախնի ժողովրդեան բուռն սէրը չէր, որ նա մէջէմէջ քաղելով իրեն սրտին մօտիկ նրա սուրբ

աներկից և զլուխներկից կաղմեց իւր համար՝
շարահամութեան և աչքացաւութեան կախար-
դութեան, խօթութեան, զիւհաշարութեան,
օձի և կարծի թունաթափութեան, ծովի մը-
ռընչող ալիքները դադարեցնելու, երկունքի
մէջ դանուող կանանց անփորձ ծնունդ շնորհե-
լու, ատամնացաւութեան, փորահարութեան,
զլիտացաւութեան ևն ևն, դէմն առնող իւր այդ
լեկան ցաւերին դեղ ու ծար հասցնող մի սուրբ
Աղիւսակ, որի վերայ և իրեն կողմից աւելաց-
նելով լեռը իւր անդից խախտող Փրկիչ պա-
հանջած «ԱՒԻԱՍՐ» նրանով իրեն զիմոզին և
բժշկուեալ, նրանով և բժշկուեալ էր 1:

Արդ՝ Սաղմոսը Եկեղեցուց առ ժողովուրդն,
և ժողովրդից առ Եկեղեցին այսպէս իրար մօտ
ընկնելուց յետոյ, դեռ շատ վաղուց՝ ըստ հա-
րազատ պատմիչների կարեւոր դատուեց որ
այսպիսի մի սուրբ և սրբազան Գրքի ուսու-
ցումն էլ լինի առանձին և բերանացի, և այս
ի հարկէ այն նպատակաւ, որպէս զի երեկոյ և
առաւօտ Աստուծոյ տունն յաճախող քրիս-
տոնեան՝ լինի նա եկեղեցական պաշտօնեայ
կամ սոսկական, ոչ միայն ծանօթ լինի նրա
բովանդակութեան և անոյշ ձայնի հետ, այլ և
այն եկեղեցական կարգ ու կանոններին, ո-
րոնք սահմանուած էին իւրաքանչիւր ժամ ու
ժամանակի համար:

Հինգերորդ դարում Ղազար Փարպեցին
Վահան Մամիկոնեանի առաջ դնելով իրեն
դէմ բարբառած վանականների այն աններկի
պակասութիւն համարուած սովորութիւնը,
որ նոքա հակառակ եկեղեցական օրինաց ժա-
մասագրութեան ժամանակ «Միշտ զգիրսն ի ձե-
ռին ուննելով» կարգում էին Սաղմոսը անկարգ
և վայրիվերոյ, ուստի այս «բանգաղուշ» վա-
նականների այս օտարոտի սովորութիւնը ի-
րաւախօհ Վահանին մի կերպով հասկացնե-
լու և նրան ծանօթացնելու համար թէ իւր
նախնիքը որպէս իրեն, այսպէս և իւր ուսում-
նատենչ ընկերներին որպիսի եղանակաւ էին

մարդում և քաշում հանում Սուրբ Գրոց զի-
տութեան լայնանխատ նստարանների վերայ և
«Խրիւ զգալի սաղմոսն» աւանդում իրենց
աւանդածները, երախտագէտ սրտով այսպէս
է թափում զիտութիւն յարգող մարդկանի
առաջ իւր նախնեաց իրենց վերայ գործ դը-
րած մեծամեծ տքնութիւնները — իսկ մեր
երանելի վարդապետքն զօմենայն զկտակարանս
եկեղեցւոյ երիցս և չորիցս ուսուցնալ մեզ
խսկգրանէ մինչև ի կատարած գրոցն համարս
պահանջէին ի մէջ զնոյնս և իրիւ զՊաւթի
սաղմոսն՝ պաշտել մեզ հարկաւորէին 2:

Այս նրանք՝ որոնք Ղազարի նման ծու-
րում էին վանքերում և այլ իմն անձկով հե-
տամուտ էին արագաթուիչ ընթացքով ձեղքել
անցնել «Ընդ անհուն ասպարէզս տեառնաշունչ
կտակարանաց» 3, այդ աստուածային բաների
ուսումնասիրութեան ուղեղնացութիւնը առա-
ջին անգամ կատարում էին նոքա Պաւթի
սաղմոսներով, մեծ կշիռ տալով չարափառ
Արիօսի բերանը խցող սքանչելագործ Աթա-
նաս հայրապետի այս խօսքերին, «Սուրբ Գիրք
ի ստեղծմանէ աշխարհի կարգաւ իմն յառաջ
բերեն զամենայն և որ ինչ անդ զտանի՝ զա-
մենայնն զտանի ի Սաղմոսի, ըստ պատմու-
թեան, ըստ օրինաց, ըստ նուիրանաց, ըստ
վարուց և ըստ գուշակութեան զալստեան
Փրկչին և նորին չարչարանաց և յարութեան» 4:

Սաղմոսի բերանացի աւանդուելու մասին
Ղազարի նման մի այսպիսի զգալի օրինակ
դնում է մեր առաջ և սուրբն Նիկիշ, երբ նա
Վարդանանց նահատակութեան պատմութեան
թեղը կտրելով սկսում է սուրբ Ղեոնդեանցը:
Ղեոնդապուհ՝ այս խտտախիտ պարսկեր, երբ
Յագկերտի հրամանաւ Ղեոնդեանց հետ իջնե-
լով Ապար աշխարհ՝ ձեռք է առնում չարչա-
րել նրանց և տքնում հանել հաւատից, բայց
և այնպէս երբ չէ յաջողուում այս դժնեայ
իշխանին ի զլուխ հանել իւր չոր մտադրու-
թիւնները, այն ժամանակ որպէս զիշատիչ մի

1. Աղիւսակի մասին տես № 564. 260. Ժողո-
վածու Ս. Եթողիս. Թղ. 58.

1. Թղ. Ղազ. 682. Վա. 191. 2. Մաշ. 260.
Պղեր. 1876. էջ. 52. 3. Մեկ. Սաղ. 2ամ. 31.

բոլոր սրտէ ընդունելով Հայաստանեայցս աշխարհ, ի ճակատ այն ՄԱՏԵՆԻՆ՝ ուր այս ամենը կան խմբուած, իրաւամբ արձանագրել տուեց իւր որդւոց այս հակիրճ խորագիրը—

«ԺԱՄԱԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ»

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ»

ՍԱՀԱԿ ՎԱՐԳ. ԱՄԵՏՈՒՆԻ.

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ.

ՅԱՂԱԴՍ ԶԱՅՆԻՅ ԹԷ ՈՒՍՅԻ ԴՏԱԻ.

(Հարունակութիւն).

րանելոյն Բարսեղի յղ կս ձայնից թէ ուստի իցեն և կամ յում մէ գտան, զոր թարգմանեաց Ստեփաննոս փիլիսոփա. զի նա եղև Երաժիշտ և Հըմուտ ձայնից ամ կենդանեաց և բաժանեց զձայնս իմաստունս. իդ. որ են այսոքիկ. Բառաչել. Բչել. Կռնչել. Դոչել. Բընչել. Մնչել. Բբչել. Կառանչել. Մըռմըռել. Ճչել. Կանչել. Դոհգոհել. Վչել. Խանչել. Հառաչել. Կառանցել. Կաղկնձել. Հաջել. Կանկանջել. Զոկել որ է Կարկաջել. Սողալ. Սրովինջալ. Մնջնջել. Ճռճռել. Եւ սա առնոլ ի ձայնիցս և գ[ո]րծէ զուգաթիւս առ ամ ձայնս, որ մի առ մի երգեն սոքօք ձայն արարեալ:

Արդ՝ ետ սորա Սարգիսնոս թեզըացի լեալ երաժիշտ ըստ արուեստատր գործարանի զամ հաւաքեալ զձայնսն. ի մի աղի և զմի մի ձայն ի բաց բաժանեաց մինչև ի քարանձանգամ զգալ զխորխտաղմունս ձայնից ամ կենդանեց:

Եւ ետ սորա զեգէոս. երաժիշտ լեալ սլաղերով ի սոցանէ յարմարեաց նմազս և

հարկանէր նովաւ զամ ձայնս կենդանեաց. Ապա Սենեգէս. երգիչ լեալ. և ուսեալ զնոցայն և ի հիւանակոյի փայտէն հնչմանն գրեալ զառաջին ԶԱ ձայնն. Եւ ապա փլեզէգէս. եղբայր նր երաժիշտ եգիտ զգեստսն. որ է երկրորդ ԶԲ ձայն ի դարձնէ և երկաթէ կռելոց. Եւ ապա Սոփեկէս եղբայր սոցին եգիտ զերաժշտական տառ. ի տանն որ է երրորդ ԶԳ ձայն աւրինակել ի գետոց խաղացմանց և ի [Ղ]որձանաց հոսմանց:

Եւ ապա Պիպանոս քեռորդի նոցին լեալ երգիչ զուսուստոսն որ է չորրորդ ԶԴ ձայն ի հոսմանէ ծովային ալեաց. Արգելէս. երաժիշտ եգիտ զամ ի մաքրութիւն որոշաբար ըստ աշտիճանից ի յինէն. քանզի ասեն զնմանէ ոչ միայն վարժել վս որոյ կողպատեալ զլսելիսն և խցել. զի մի լուիցեն զայլ քաղցրութիւն ձայնից. և ի թէոփիլեան եղանիլ գործեաց երաժշտականաց զոր ի ձայնից աստեղաց ուսան առաջինքն. Եւ ապա Դաւիթ թգր և մարգարէ և երգող ածալին երգոյն. և արդ՝ ամից դաս և [Ղ]որմարումն ձայնից զմինն տր և ամ անէն զամ զոր մարգարէն ասէ. սղս ասացէք թգրին մերոյ հետեցին և ոմանք առանց գործոց երգէին. ասափ և էափ ծծղաւաք վերագաչէին. Զաքարիա և Ովրամ և Սամիա և էլիսս և Մովսէս և Դիթում. տաւրիք երգէին:

Ուշագրութեան արժանի են՝ ըստ տառն արարածոց է շրմ Եայնց 10 բարգեցաւ և է շրմ Եայնց՝ բաժանեաց չորս կողմ և այլն. և Վենեգէս փլեզէգէս. եղբայր նր Սոփեկէս և Պիպանոս գտնուումն ԶԱ, ԶԲ, ԶԳ, ԶԴ. Այս տեղից երևում է, որ նախ քան Ս. Սահակը գոյութիւն է ունեցել չորս Բուն ձայն. Ս. Սահակը կարգաւորել և զարգացրել է, որպէս պատմում է Յայամաւորբը. վերոյիշեալ երկու կտորները համեմատելով տեսնում ենք, որ ձայների նշանակութիւնը նոյն և նման է:

Մեր ձեռքն անցած խաղաղքերը քսան և